La correcció política, puritanisme liberal

SALVADOR CARDÚS I ROS

És molt significatiu que les crítiques més àcides i més ferotges a propòsit del llenguatge políticament correcte hagin arribat per l'esquerra. Precisament, la correcció política havia nascut als Estats Units com a decàleg de principis liberals, és a dir, progressistes, i amb la bona intenció d'aconseguir que la imposició d'aquest llenguatge contribuís a materialitzar el principi de la igualtat d'oportunitats, obviant les diferències de sexe, raça, ètnia, etc.

És més: els portadors de l'estendard del llenguatge políticament correcte han estat els anomenats «nous moviments socials» lligats estretament als corrents crítics. Aquests moviments han trobat en la denúncia dels continguts discriminadors del llenguatge ordinari un magnífic aliat per a les respectives causes, i han cregut en el potencial transformador de la imposició d'un llenguatge políticament correcte que impedeixi explicitar les antigues discriminacions. La qüestió, doncs, és aquesta: per què la crítica ha arribat per l'esquerra, i en canvi, els poders constituïts han estat prou dòcils a l'hora d'incorporar, amb poca o molta convicció, les noves formes del llenguatge políticament correcte, tot i les dificultats objectives que comportava la generalització pràctica de la seva adopció?

Per respondre-hi, però, deixarem de banda els recursos eufemístics amb els que s'ha aconseguit saltar per damunt de la violència formal que planteja l'adopció d'un llenguatge políticament correcte, amb la invenció de fórmules tan correctes com innòcues. I prescindirem també dels abusos que s'han comès en la seva aplicació en marcs culturals inapropiats –desviacions sobre les quals sovint és justificat el sarcasme que s'hi aboca–. Ambdues tendències, fàcils d'il·lustrar, no deixen de ser caricatures d'allò que proposa la correcció política, i no seria legítim que hi trobéssim el camí d'una crítica fàcil. Per tant, es tractarà no pas de rebatre els abusos, sinó de mostrar les febleses de l'argument central.

Doncs bé, la resposta a l'aparent contradicció d'un programa d'intervenció progressista criticat des de l'esquerra, pot trobar-se en el fet que en la mateixa gènesi del plantejament teòric de la correcció política hi ha una ingenuïtat bàsica que cal desfer, i que és la que, amb arguments diversos, s'ha denunciat. Efectivament, l'objectiu transformador, gairebé revolucionari, de la correcció política descansa en el supòsit que si el llenguatge reflecteix la cosmovisió i l'estil de vida de qui l'empra, llavors, i en sentit invers, la imposició d'un llenguatge no discriminador hauria d'aconseguir modificar aquests estils de vida i concepcions del món en una direcció igualitària. Tanmateix, aquest supòsit és fals, o si més no, inexacte. I és que si ja seria difícil establir una completa identitat entre llenguatge explícit i estils de vida (no s'ha d'oblidar que el llenguatge també permet mentir, emmascarar, simular i dissimular, facilitar l'autoengany i, fins i tot, amagar les evidències més grans a base de silenciar-les), encara resulta més difícil imaginar que la simple imposició d'unes formes verbals no discriminatòries puguin aconseguir transformacions revolucionàries en els equilibris entre els poders establerts.

Com a mínim, caldria observar dues limitacions greus en la pretensió revolucionària del llenguatge políticament correcte. La primera és que els intents d'imposar determinats ordres socials a base de censures ideològiques i d'obligar a «parlar correctament» no és cap fenomen nou, per bé que de les experiències anteriors en la repressió d'ús de paraules i expressions «malsonants» no se'n coneixen pas efectes especialment brillants, sinó sovint conseqüències més aviat patològiques (com en el cas de la censura del llenguatge sexualment ex-

plícit), o simplement, la seva reclusió en els àmbits privats. La segona limitació vindria del fet que, en la mesura que ni la competència per utilitzar un llenguatge políticament correcte ni els ambients on és possible que arreli no són homogenis, paradoxalment, la seva difusió crea noves formes de desigualtat, i no precisament avantatjoses pels grups als quals pretén afavorir.

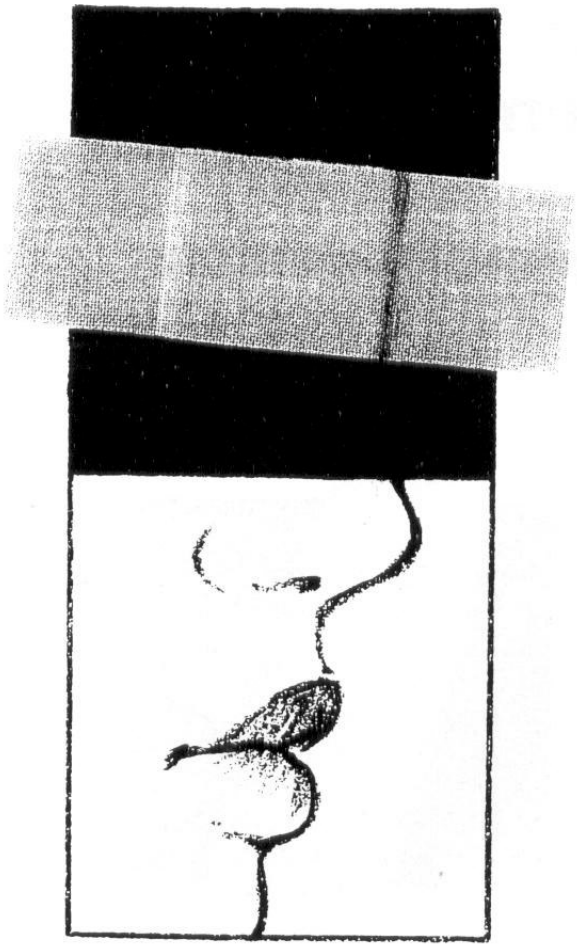

El deslorigador teòric de tota la confusió és en la complexitat dels mecanismes propis de la violència simbòlica que efectivament és exercida –més que representada– per un o altre llenguatge culturalment i històricament determinat. Només per posar algun exemple, podríem recordar els recursos paradoxals propis de tota manifestació del poder com ara el de la «negació simbòlica» (o sigui, l'afirmació d'un poder per negació: el monarca que està «al servei» del poble, la publicitat que «informa» el consumidor...), o el de la «condescendència», que si bé suposa una renúncia explícita (i esporàdica!) a l'exercici del poder, és per damunt de tot una manifestació de domini (només pot renunciar al poder qui el té), i finalment de l'elogi de la renúncia simbòlica que en fa el súbdit, el poderós n'obté la legitimitat per a seguir-lo exercint. Així doncs, el fet és que el poder no es manifesta mai de manera transparent, i tampoc en els usos lingüístics. En definitiva, les formalitats no discriminatòries en el llenguatge no només no garanteixen el final de la desigualtat, sinó que la poden dissimular i fer-la invisible sense que la realitat hagi canviat.

A la debilitat teòrica dels fonaments en què descansa la imposició de la correcció política, cal afegir-hi també algunes limitacions pròpies de la seva pràctica. Per exemple, l'anacronisme d'aplicar la correcció política als contes infantils o a textos literaris clàssics o a la mateixa Bíblia. La lectura d'aquesta mena de relats en cap cas no pot ser literal, i no només pel fet que se'n perdria un sentit profund al qual només és possible accedir a partir del coneixement del context social en què han estat escrits, sinó perquè la seva mateixa eficàcia literària i, en general comunicativa, va molt més enllà d'allò que és explícit, i incorpora des dels aspectes formals de l'escriptura passant per les connotacions simbòliques i fins als arquetips psicològics amb què juga.

No menys discutible és la pretensió del llenguatge políticament correcte de voler imposar un «nou ordre moral», objectiu que pot ser vist com a resultat d'inseminar principis liberals a una estructura de pensament puritana. La correcció política, en aquest sentit, seria una nova forma de puritanisme, ara progressista. I, en particular, la seva mala recepció en un context cultural catòlic com el nostre, faria pensar si aquesta animadversió no es deu, precisament, a la confusió que provoquen les diferències culturals amb la tradició d'on prové.

Tercerament, la imposició generalitzada d'un llenguatge políticament correcte, en un termini breu de temps, podria implicar ruptures força dramàtiques amb el propi passat cultural, que acabaria essent inintel·ligible o, encara pitjor, que podria arribar a ser demonitzat, i que deixaria poc marge per poder reinterpretar-lo.

Sigui com sigui, si és cert que l'antropocentrisme i l'etnocentrisme són dues característiques universals del llenguatge –com escriu Carme Junyent a *Estudis africans*–, sembla lògic deduir-ne que ha de ser impossible aconseguir un llenguatge políticament correcte que pretengui dissoldre les desigualtats socials a cop de formalisme verbal, o que pugui ignorar les relacions desiguals de poder que s'estableixen entre grups de tota mena. En definitiva, el supòsit d'un llenguatge no discriminatori –és a dir, sense poder– només és imaginable en els llimbs.

El pitjor que els podria passar als defensors de la correcció política fóra que els efectes coactius de l'extensió d'aquestes normes signifiquessin no pas l'eliminació progressiva de les discriminacions considerades injustes, sinó que la repressió de la seva exteriorització simplement les portés al terreny de l'ocult, com ja sembla que comença a passar amb la propagació en els àmbits privats d'acudits sexistes i racistes d'una duresa incommensurable, literalment impensables quan el masclisme i el racisme se les campaven sense mala consciència en les nostres representacions mentals més quotidianes. ■